

ФУРИК Анастасія,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

ПРИМУС В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ: ВИДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Конституція України в статті 3 проголошує, що людина, її життя, здоров'я, гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. Щоб забезпечити виконання цього положення, Кримінальний кодекс України передбачає кримінальну відповідальність за дії, що відносяться до примушування. Примушування, як кримінальне правопорушення, здійснюється в різних сферах та впливає на різні суспільні відносини, особливо на свободу і особисту недоторканність особи.

Можливість вільного вибору власних дій, узгодження їх із власними бажаннями та змога обирати сфери діяльності вважається найважливішим благом особистості, яке має бути захищене державою на основі нормативно-правових актів. Проте на сьогодні в Україні значна кількість насильницьких кримінальних правопорушень здійснюються шляхом примушування. Особливо в умовах російської військової агресії вже були зафіксовані ситуації, коли людина усвідомлювала небезпеку своїх дій і передбачала їхні негативні наслідки, проте, піддаючись абсолютно переважаючому примусові сили, вона втратила здатність контролювати свої вчинки і була змушена діяти саме таким чином, а не іншим.

У Кримінальному кодексі України на сьогоднішній день конкретно не визначено поняття "примусу", але закон його визначає як обставину, що виключає кримінальну протиправність діяння. Тобто, це означає, якщо особа під впливом цієї обставини вчинить дію чи бездіяльність, яка містить ознаки

кримінального правопорушення, вона не буде притягнута до кримінальної відповідальності. Це тому, що ці дії спрямовані на захист інтересів громадян, суспільства та держави, тому вони вважаються суспільно корисними або прийнятними та не є протиправними, а статтею 40 Кримінального кодексу України вказано, що примус може бути фізичним або психічним, який призводить до втрати особою здатності керувати своїми діями. Це свідчить про те, що законодавець обмежився тільки видами примусу, не деталізуючи його сутність. Через це дуже складно застосовувати це поняття на практиці, особливо у визначенні конкретних складів кримінальних правопорушень.

У Кримінальному кодексі України, а саме у статті 40, яка вже була зазначена, визначаються два види примусу: фізичний та психічний, а також класифікуються на два типи за характером: непереборний і переборний. Отже, відповідно до кодексу можна виділити три форми примусу: непереборний фізичний, переборний фізичний і переборний психічний.

Основні ознаки примусу виявляються в кожному з його видів через вплив специфічних властивостей, притаманних кожному окремому виду або способу примусу. Тому необхідно ретельно дослідити кожен з них.

Відтак, фізичний примус полягає у примушуванні особи до вчинення, як правило, суспільно небезпечного діяння, тобто до заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам, шляхом застосування фізичного впливу (фізичного насильства) [4].

Існують два види фізичного примусу: перший, який позбавляє особу можливості вчиняти дії на свій розсуд, відомий як непереборний примус (наприклад, заподіяння тілесних ушкоджень, що призводять до втрати свідомості та ін.); другий, спрямований на психологічний тиск для зламання особи та змушення її вчинити незаконні дії, тобто переборний фізичний примус (прикладом можуть бути катування, мордування та ін.).

Насильство також може повністю подавлювати волю жертви, надаючи правопорушнику змогу контролювати волю потерпілого. Така ситуація

призводить до втрати здатності потерпілого до вольового впливу, але це вже не відноситься до складу примусу.

У випадку насильницького впливу, окрім придушення волі потерпілого, відбувається внутрішній процес, коли потерпілий не усвідомлює факт насильницького втручання в його життя та не виявляє жодних вольових дій. Правопорушник планує уникнути опору, тому насильство здійснюється без відома потерпілого. Тому з урахуванням цього, способи примусу не включають в себе такі форми неочевидного насильства, як напади ззаду, використання гіпнозу або введення психотропних речовин у організм шляхом обману.

Фізичне насильство може використовуватися для позбавлення потерпілого здатності чи можливості протистояти, а також для позбавлення його бажання опиратися або діяти певним чином, що є спільним із психічним насильством. Хоча реальна шкода від фізичного насильства може бути майже відсутньою, психологічні наслідки від його застосування практично завжди залишають певний слід у свідомості потерпілого.

Також існує форма фізичного насильства, яка не прямо впливає на функції тіла людини, не завдаючи шкоди її біологічній структурі, але спрямована на обмеження здатності особи самостійно орієнтуватися у просторі. Це означає, що фізичне насильство може мати місце, не викликаючи фізичний біль. Тому можна вважати, що будь-яке обмеження фізичної свободи є формою насильства і, отже, може бути способом примусу – впливу на іншу особу для того, щоб примусити її діяти на користь того, хто порушує закон.

Після детального розгляду фізичного примусу та його різних методів, можна перейти до аналізу психічного примусу та способів його застосування. Психічний примус найчастіше виявляється через психологічне насильство, основна форма якого є погроза. Це означає, що психічний примус полягає у конкретних та безпосередніх загрозах застосування фізичного насильства: загрози вбивством, тяжкими тілесними ушкодженнями, руйнуванням або вилученням майна тощо. Також примус завдає потерпілому емоційного болю (образи, приниження, нагадування ганебних вчинків особи чи будь-яких подій,

фактів, які завдають особі емоційного страждання) [5]. Ці загрози можуть бути адресовані не лише самій особі, що піддається примусу, але й її близьким, використання насильства до яких служить засобом впливу на волю того, хто зазнає примусу.

Необхідно зазначити, що не всі форми психічного насильства можуть розглядатися як способи примусу. Щоб види насильства слугували способами примусу, потерпілий повинен усвідомлювати їх застосування. Таким чином, види психічного насильства, які повністю блокують волю потерпілого (наприклад, використання психотропних або наркотичних речовин і таке інше.), не можуть вважатися способами психічного примусу.

Погроза вважається частиною психічного насильства, яке спричиняє страх потерпілому через загрозу шкоди або негативних наслідків. Однак погроза не завжди є засобом примусу. Вона може викликати у людини страх чи тривогу, не маючи при цьому мети змусити її до протиправних дій. Погроза може бути не лише частиною, але і самостійним кримінальним правопорушенням, наприклад погроза вбивства, якщо були реальні підстави побоюватися здійснення цієї погрози (ст.129 Кримінального кодексу України) [2].

Можна розрізнити два способи впливу на психіку людини через насильство: 1) інформаційний вплив - погрози заподіянням шкоди об'єктам кримінально-правової охорони, які в свою чергу розділяються на погрози з примушуванням і погрози без примушування; 2) безпосередній вплив на несвідому сторону психіки (гіпноз і т.д) [3].

Таким чином, психічне насильство- це неправомірний вплив на психіку людини, який відбувається проти її волі або свідомості і може призвести не лише до психічної травми чи обмеження волевиявлення, а й спричинити фізичні травми здоров'ю потерпілого.

Отже, проаналізувавши види примусів у кримінальному праві України можна зробити висновок, що у законі про кримінальну відповідальність поняття "примусу" недостатньо деталізоване, але стаття 40 Кримінального

кодексу України надає загальну дефініцію, визначаючи його як фізичний або психічний вплив, що призводить до втрати особою здатності керувати своїми діями. Ця стаття розглядає два види примусу: фізичний та психічний, класифікуючи їх за характером на непереборний і переборний. Фізичний примус передбачає використання фізичної сили для того, щоб змусити особу до вчинення незаконних дій, а психічний примус, здебільшого, виявляється через психологічне насильство, таке як погрози.

Фізичне насильство може викликати фізичний біль, але його ефект може бути також психологічним, обмежуючи волю особи. Також важливо враховувати форми насильства, які можуть обмежувати фізичну свободу без прямого завдання фізичної шкоди, що може розглядатися як форма примусу.

Психічний примус, зокрема через психологічне насильство, включає погрози, спрямовані на виклик страху або тривоги, що може призвести до психологічних наслідків. Однак не кожна погроза вважається примусом, і для визнання психічного примусу необхідно, щоб особа усвідомлювала його застосування.

Узагальнюючи, Кримінальний кодекс України визначає примус як вплив, спрямований на втручання у волю та свободу особи, але його більш детальне регулювання може полегшити визначення конкретних форм примусу та його застосування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 28.11.2023).

2. Кримінальний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 28.11.2023).

3. Комісаров А. С. Види і способи примушування (примусу) в кримінальному праві. *Юридична наука №2 (104)*. 2020. С. 27–33.

4. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / підготовлено колективом авторів; за заг. ред. В. Я. Конопельського, В. О. Меркулової. Одеса, ОДУВС, 2021. 452 с.

5. Яремко Г. З., Маковецька Н. Є. Особливості примусу як суспільно небезпечного діяння. *Legal Bulletin №1*. 2020. С. 100–104.

ХИТРИЧ Олександр,

здобувач вищої освіти,

Житомирський державний

університет імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР: МІЖНАРОДНЕ ТА ЗАРУБІЖНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Основним осередком будь-якого суспільства є сім'я. Міцність держави залежить від міцності сім'ї, а фундаментом будь-якої сім'ї є майно подружжя та інших членів сім'ї. Подружжя та інші члени сім'ї можуть врегулювати відносини з приводу належного їм майна на підставі закону або шлюбного договору.

Шлюб є однією із найпоширеніших та стародавніх інституцій в суспільстві будь-яких часів. Він був, є і буде присутнім в різномірних культурах, епохах, світобаченнях, державах. Ця сфера людського існування пройшла різні етапи свого становлення та розвитку, зазнала кількісних змін та модифікацій аби укорінитись в такому вигляді, в якому сьогодні ми розуміємо дефініцію «шлюб».

Шлюбний договір (в літературі його ще називають шлюбним контрактом) вважається невід'ємною складовою еволюції інституту шлюбу. Він має свою самостійну та довгу історію. Така угода не визначена законодавцем як